

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

Кафедра суспільно-гуманітарних наук

ПОЛІТОЛОГІЯ

**Методичні вказівки
до самостійної роботи**

для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання
спеціальностей 181 Харчові технології ОПП «Харчові технології»
та 122 Комп'ютерні науки ОПП «Комп'ютерні науки»

Запоріжжя
2022

УДК 101:140
М54

Друкується за рішенням науково-методичної комісії Навчально-наукового інституту загальноуніверситетської підготовки Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного від «22» грудня 2022 р., протокол №5.

Укладачі:

Землянський А.М. – к.філос.наук, доцент, методист ННЦ Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Землянська А.В. – к.філол.н., доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Рецензенти:

Ядловська О.. – к.і.н., доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Михайлов В.В. – к.і.н., доцент, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	6
Тема №1 Політична думка Стародавнього світу та Середньовіччя	6
Тема №2 Основні віхи світової та вітчизняної політичної думки	8
Тема №3 Політична система й держава	10
Тема №4 Політична еліта та політичне лідерство	12
Тема №5 Міжнародні політичні процеси	14
ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ	17
ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	18
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	25
КОРОТКИЙ СЛОВНИК ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ	28
КОРОТКИЙ БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК	33
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ	37
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	39

ПЕРЕДМОВА

*Ми самі повинні бути тими
змiнами, які хочемо бачити у
цьому світі.
М. Ганді*

Кожній людині, незалежно від її віку, професії, статусу, необхідні політичні знання та культура політичної поведінки. Без політичної грамотності людина стає об'єктом маніпулювання у політичній грі. Важливу роль у розвитку оптимальних шляхів розвитку суспільства відіграє політологія. Вона є наукою про владу й політичне управління, про розвиток політичних відносин, процесів і систем, про політичну поведінку й діяльність людей. Науку про політику великий мислитель епохи античного світу Аристотель називав «царською наукою» – наукою, за допомогою якої можна покращити життя й створити гідне суспільство. Політологія як наука про політику виконує важливі пізнавальні, загальнотеоретичні, аналітичні й методологічні функції.

Основною метою курсу “Політологія” є засвоєння здобувачами вищої освіти закономірностей розвитку та функціонування політичного життя суспільства, механізмів політичної влади, управління політичними процесами.

Завданням курсу є формування понятійного апарату цієї дисципліни, розуміння політичних реалій минулого та сьогодення. Здобувачі освіти повинні опанувати основи загальної теорії політики та окремі її різновиди.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен

знати:

✓ об'єкт, предмет і методи політології, володіти її понятійно-категоріальним апаратом;

✓ основні етапи розвитку світової та вітчизняної політичної думки;

✓ світові та вітчизняні політологічні школи, концепції та напрямки;

✓ політичні феномени та цінності: політичні відносини, політичну діяльність, політичну владу, політичний режим, політичну систему, політичне лідерство, політичний конфлікт, політичну культуру, консенсус, громадянське суспільство;

✓ основні політичні партії, громадські організації та рухи;

✓ суть і функції держави в політичній системі суспільства;

вміти:

✓ розпізнавати різні види владних відносин, специфіку політичної влади, її сутність, структуру, характерні ознаки та функції;

✓ орієнтуватися у проблемах розподілу влад і формах державного устрою;

✓ розпізнавати прояви прямої та представницької демократії, сприяти їх затвердженню в сучасному українському суспільстві;

- ✓ формувати та відстоювати свою життєву (політичну) позицію, чітко розуміти свої громадянські права, свободи та обов'язки, відстоювати принципи громадянського суспільства та правової держави;

- ✓ давати раціонально-критичну оцінку діям різних політичних партій та лідерів із позицій загальнонаціональних інтересів;

- ✓ орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній обстановці, мати уявлення про місце і статус України в сучасному світі;

- ✓ об'єктивно та критично оцінювати життєво важливу соціальну інформацію;

- ✓ готувати повідомлення на політичну тему, брати участь у політичних дискусіях, передвиборчих кампаніях, масових і групових політичних опитуваннях;

Курс «Політологія» спрямований на формування у здобувачів освіти знань про політичні процеси, зацікавленість політичними проблемами минулого і сучасного, на розвиток самостійного мислення, вміння орієнтуватись у складних суспільно-політичних відносинах. Спеціаліст, громадянин, який оволодів політологічними знаннями, зможе впевнено розібратися у складних політичних явищах, глибоко розуміти вплив політики на розвиток політичних, соціальних і правових інститутів суспільства.

ТЕМА 1. ПОЛІТИЧНА ДУМКА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Мета: пізнати погляди і теорії великих мислителів минулого і, спираючись на ці знання, зрозуміти сучасні політичні теорії і проблеми.

План

1. Політична думка в країнах Стародавнього Сходу. Загальна характеристика. Політичні ідеї Конфуція та Лао Цзи.
2. Політичні доктрини античності (Сократ, Платон, Аристотель, Полібій, Цицерон).
3. Політична думка в Середньовіччі. Аврелій Августин і Фома Аквінський.

Ключові поняття і терміни

Теократія, деспотія, тимократія, демократія, охлократія, поліс, політія, конфуціанство, легізм, ідеальна держава.

Головною метою вивчення цієї теми є ознайомлення з політичними ідеями та теоріями мислителів різних епох, починаючи з первинних уявлень про політику у країнах Стародавнього світу до основних проблем політичного життя Середньовіччя.

Політико-правова думка Стародавнього Сходу: загальні риси та цивілізаційні особливості. Політико-правова думка Єгипту, Вавилонського царства, Стародавньої Індії, Стародавнього Китаю.

Політико-правова думка Стародавньої Греції. Солон – перший із відомих реформаторів у Давній Греції. Політична філософія Сократа: антична версія відкритого суспільства. Платон і пошуки ідеальної держави: конструкція базових ідей майбутнього тоталітаризму. Політична спадщина Аристотеля: зразковий і поміркований варіант держави.

Політико-правова думка Стародавнього Риму: Тит Лукрецій Кар, Марк Тулій Цицерон, Луцій Анней Сенека, Епіктет, Марк Аврелій. Початки християнської доктрини.

Політична думка Стародавнього Сходу та Заходу: головні здобуття, оформлення основних понять та цінностей, порівняльна характеристика.

Політична думка Середньовіччя: теологічні тлумачення політичних інститутів і процесів. Визначні представники політико-правової думки європейського Середньовіччя: Аврелій Августин (Блаженний), засновник томізму Тома Аквінський, Марсилій Падуанський. Розвиток соціально-політичної думки в основному зусиллями релігійних діячів. Обґрунтування теологічної теорії політичної влади. Роль релігії й держави у політиці.

Запитання для контролю та самоконтролю:

1. Класифікуйте основні форми правління за Платоном і Аристотелем. У чому їх відмінність?
2. Складіть схеми форм правління за Платоном і Аристотелем. У чому їх сучасне значення?
3. Що таке політія? Яка робота Аристотеля присвячена її виченню?
4. Які переваги та недоліки прямої демократії у Стародавній Греції?
5. Охарактеризуйте проект ідеальної держави Платона.
6. Чому Платон і Аристотель вважаються основоположниками порівняльної політології?
7. У чому сучасне значення політичної думки Стародавньої Греції?
8. Охарактеризуйте політико-правові ідеї Цицерона

Рекомендована література

основна

1. Воронянський О.В., Кулішенко Т.Ю., Скубій І.В. Політологія : підручник. Харків: ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180 с.
2. Политология : [учеб. пособие для вузов] / сост. и ред. Н. Сазонова. Х. : Фолио, 2001.
3. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
4. Політологія : [навч. посібник] / В.І. Штанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тіхонова. Х. : ХНУРЕ, 2006.

додаткова

1. Боднар В. Зародження політичної думки в країнах Стародавнього Сходу. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19519/1/зародження%20політичної%20думки%20у%20країнах.pdf>
2. Ващенко К.О., Корнієнко В.О. Політологія для вчителя: вебпосібник. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/3.htm
3. Основи політології: навч. посібник / Г.П. Щедрова, В.Ф. Барановський, О.В. Новакова, Н.П. Пашина. Луганськ, 2005. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-3328.html>
4. Політологія : навч. посіб. / Т.В. Гончарук-Чолач, О.М. Рудакевич, В.Я. Томахів, М.І. Гурик, Р.Ю. Чигур за ред. Т.В. Гончарук-Чолач. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2019. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35728/2/посібник%20політологія%202019-перетворено.pdf>

ТЕМА 2. ОСНОВНІ ВІХИ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Мета: пізнати погляди і теорії великих мислителів України та світу і, спираючись на ці знання, зрозуміти сучасні політичні теорії і проблеми.

План

1. Політичні ідеї Відродження та Нового часу.
2. Розвиток політичної думки в Україні.
3. Основні напрямки розвитку політичної думки у ХХ– на початку ХХІ століття.

Ключові поняття і терміни

Природне право, природні закони, суспільний договір, суверенітет, державний суверенітет, монархія, макіавелізм.

Розкриваючи зміст тієї чи іншої концепції, важливо надати їй загальну характеристику політичної, соціально-економічної та культурної практики цього часу. Під час характеристики концепцій слід звернути увагу на те, яку модель соціально-державницького устрою відстоює її автор; яке місце в ній посідають держава, суспільство, особистість; які цінності сповідує вчений, яким шляхом з його точки зору можлива стабільність держави та соціуму. Важливо, щоб студент раціонально-критично оцінював різноманітні ідеї та концепції, порівнював їх та висловлював своє ставлення до тих чи інших проблем і позицій.

Політична думка європейського Середньовіччя. Н. Макіавеллі про суть політичної влади. Становлення політичної думки Нового часу. Політичні погляди Т. Гоббса, Ш. Монтеск'є, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо. Політико-правова думка Німеччини ХVІІІ–ХІХ ст. І. Кант про правову державу. Г. Гегель про співвідношення громадянського суспільства, держави і права. Марксистські погляди на політику. Становлення новітньої західної політології. М. Вебер про владу, управління, політику. Елітарні концепції Г. Моски, В. Парето, Р. Міхельса. Основні школи й течії сучасної зарубіжної політології.

Політична думка України як складова частина світової політичної думки та історичні умови її виникнення. Політична думка Київської Русі. Морально-правові та релігійні уявлення про суспільство. Суспільно-політичні погляди С. Оріховського-Роксолана, Ю. Дрогобича, І. Вишенського. Проблеми конституції, держави й політичного устрою на початку ХVІІІ ст. Конституція П. Орлика як втілення української державної ідеї. Духовно-моральний підхід до політики у поглядах Г. Сковороди. Києво-Могилянська академія як головний осередок освіти і культури в Україні. Політичні і правові ідеї учасників Кирило-Мефодіївського товариства. Т. Шевченко – засновник руху за соціальне і національне відродження українського народу.

Автономно-федералістична концепція М. Драгоманова. І. Франко про історичний характер держави і проблеми націй. І. Франко й марксизм. Національно-самостійницька концепція М. Міхновського. М. Грушевський – теоретик становлення і розвитку українського національно-державного руху. Українська політична думка початку ХХ ст. В. Липинський, Д. Донцов, В. Винниченко.

Обґрунтування новітньої української державності в “Декларації про державний суверенітет України”, “Акті проголошення незалежності України”, Конституції України.

Запитання для контролю та самоконтролю:

1. Охарактеризуйте вчення Н. Макіавеллі. Які підходи до його розуміння?
  2. У чому зв'язок між ідеями Відродження і вченням Н. Макіавеллі?
  3. Що розуміється під ідеєю суспільного договору?
  4. У чому формальна різниця у підходах Дж. Локка і Ш. Монтеск'є до теорії розподілу влади?
  5. У чому сучасне значення вчення А. де Токвіля про демократію?
  6. У чому суть ідей про державу і право І. Канта та Г.Ф. Гегеля?
  7. У чому суть основних політичних ідей марксизму? Які положення політичної теорії К. Маркса втратили свою актуальність, а які раціонально використовуються в сучасних умовах?
  8. Проаналізуйте особливості англійської (французької, німецької, американської) політичної думки.
  9. У чому суть теорії політичних еліт Г. Моски та В. Парето?
  10. Розкрийте основні положення теорії про легітимне панування М. Вебера.
  11. Що вивчає футурологія? Охарактеризуйте погляди О. Тоффлера.
  12. Охарактеризуйте погляди Р. Дарендорфа про класи та класові конфлікти в індустріальному суспільстві.
  13. У чому особливості політичної думки України порівняно із Заходом?
  14. Яку роль відіграли братства у розвитку політичних ідей в Україні?
  15. Яку роль відіграли громади у розвитку політичних ідей в Україні?
- Охарактеризуйте європейські погляди на політику і владу М. Драгоманова.
16. Що ви знаєте про революційно-демократичний рух в Україні у ХІХ–ХХ ст.?
  17. Охарактеризуйте політичні погляди М. Грушевського.
  18. Що ви знаєте про український націоналізм як ідейно-політичну течію у революційному русі?

Рекомендована література

основна

1. Історія політичної думки України: підручник / за заг. ред. Н.М. Хоми; [І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2017. 632 с.
2. Політологія : навч. посібник / В.І. Штанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тіхонова. Х. : ХНУРЕ, 2006.
3. Політологія / під. ред. М.І. Сазонова. Х. : Фоліо, 1998.
4. Потульницький В.А. Теорія української політології. Курс лекцій. К., 1993.

додаткова

1. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н.М. Хоми ; [Т.В. Андрущенко, О.В. Бабкіна, В.П. Горбатенко та ін.]. Львів : «Новий Світ-2000», 2016. Т. 1. 516 с.
2. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В.С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
3. Польовий М.А., Кормич Л.І. Світовий політичний процес: глобальний та національний вимір: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2017. 240 с.

ТЕМА 3. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА Й ДЕРЖАВА

Мета: засвоїти сутнісні характеристики політичних систем, вивчити структуру і функції політичних систем та їх класифікацію. Вивчити сутність держави як центрального інституту політичної системи і основного інституту політичної влади, засвоїти основні типи держав і підстави для їх класифікації.

План

1. Політична система: поняття, структура, функції.
2. Природа, ознаки і функції держави.
3. Устрій сучасної держави.
4. Громадянське суспільство і правова держава.

Ключові поняття і терміни

Система, політична система, політичний інститут, політичні відносини, держава, форми правління, громадянське суспільство, правова держава.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на політичну систему, як одне із ключових понять у політології. Слід приділити увагу моделі політичної системи американського ученого Д. Істона. Необхідно звернути увагу на

загальні функції політичної системи, а також специфічні функції входу та виходу щодо політичної системи.

Держава є центральним інститутом політичної системи суспільства. Важливо зв'язувати, що таке форма правління, форма державного устрою, які є їх різновиди. Загальне визначення політичної системи. Місце і роль політичної системи в життєдіяльності суспільства та її взаємодія з іншими суспільними системами. Класичні уявлення про політичні системи (Г. Алмонд, Д. Істон, Т. Парсонс). Політична система і політична організація. Структура політичної системи та її функції. Характеристика структурних елементів політичної системи.

Типи політичних систем. Основні характеристики функціонування політичної системи та необхідність її стабільності для нормального функціонування суспільства.

Держава як базовий інститут політичної системи. Особливості держави як політичного інституту, її відмінність від інших елементів політичної системи. Основні гіпотези походження держави. Основні функції держави. Функція здійснення «загальних справ» і функція захисту існуючого режиму. Внутрішні й зовнішні функції. Зміни функцій в умовах переходу до ринкової економіки.

Форми державного правління: монархії та республіки. Президентське та парламентське правління. Державне правління і самоуправління.

Правова держава. Конституція України про практичне втілення ідей демократичної, правової, соціальної держави.

Поняття громадянського суспільства та умови його функціонування. Співвідношення громадянського суспільства і правової держави.

Запитання для контролю та самоконтролю:

1. З чим пов'язане застосування системного підходу під час вивчення політики? Що нового він вніс для розуміння природи політики?
2. Що таке політична система суспільства? Як вона функціонує?
3. В якому стані, на Ваш погляд, знаходиться політична система, якщо на «вході» переважають вимоги?
4. Які, на Ваш погляд, види підтримки переважають у політичній системі України? Аргументуйте свою відповідь.
5. Які підсистеми входять у політичну систему і яку роль вони відіграють в її функціонуванні?
6. Що таке функція політичної системи? Розкрийте зміст функцій політичної системи та визначте їх значення для життєдіяльності суспільства в цілому.
7. Чому держава є найбільш вагомим політичним інститутом?
8. У чому суттєві відмінності держави від інших політичних інститутів: політичних партій, рухів тощо?
9. Що таке суверенітет державної влади на практиці?
10. Що таке устрій держави?
11. Чим обумовлюється існування унітарної форми державного устрою?

12. Чим федерація відрізняється від унітарної держави?
13. Що таке конфедерація і в чому її недоліки?
14. Яка держава вважається правовою, а яка – ні?
15. У чому сутність монархії як форми правління? Які її ознаки і недоліки?
16. У чому різниця між абсолютною і конституційною монархією? Назвіть країни з цими формами правління.
17. Чим відрізняються парламентські, президентські та президентсько-парламентські республіки?

Рекомендована література

основна

1. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
2. Політологія : навч. посібник / В.І. Штанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тіхонова. Х. : ХНУРЕ, 2006.
3. Політологія / під. ред. М.І. Сазонова. Х. : Фоліо, 1998.

додаткова

1. Коваленко А. Держава в політичній системі суспільства: лекція. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=XT2GNTFkpbY>
2. Панчишин А.В. Держава та політична система суспільства: деякі аспекти співвідношення. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 79–85.
3. Порівняльна політика : основні політичні системи сучасного світу / за ред. В. Бакірова, М. Сазонова ; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків : [б.в.], 2008. 574 с.

ТЕМА 4. ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО

Мета: вивчити сутність політичної еліти та політичного лідерства, їх роль і значення в політичному житті демократичного суспільства.

План

1. Політична еліта як головний суб'єкт політичної влади.
2. Системи рекрутування еліти.
3. Формування політичної еліти в Україні.
4. Політичне лідерство та його концепції.

Ключові поняття і терміни

Еліта, політична еліта, контреліта, залізний закон олігархії, циркуляція еліт, системи рекрутування еліти, політичне лідерство, типи лідерства.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на елітистські концепції, а також системи рекрутування еліт. Важливо також познайомитися із формуванням

політичної еліти у сучасній Україні, яка структурно, функціонально і за своєю суттю дуже змінилася за часів незалежності нашої країни. Виникнення понять “еліта” та “політична еліта”. Ранні теорії еліти: теорія “політичного класу” Г.Моски, концепція “циркуляції еліт” В.Паретто та “залізний закон олігархії” Р.Міхельса. Основні напрями сучасної елітарної теорії. Типологія еліт. Система рекрутування еліт. Політична еліта України: особливості формування та етапи еволюції. Д.Донцов і В.Липинський про роль еліти у процесі державотворення. Особливості політичного лідерства в Україні.

Лідерство – невід’ємний компонент політичної діяльності. Під ним розуміється складний механізм взаємодії лідерів і підлеглих. В цьому питанні слід відповісти, яким має бути лідер та які функції у суспільстві він виконує. Слід пам’ятами, що соціальна значимість і функції лідерів прямо залежать від характеру політичного режиму і відрізняються у авторитарних, теократичних, демократичних державах. Поняття лідерства. Ідеї лідерства в історії. Об’єктивна та суб’єктивна сторони лідерства. Типологія політичного лідерства: реформатори, революціонери, консерватори.

Запитання для контролю та самоконтролю:

1. Які причини існування політичної нерівності, чому одні люди приймають рішення, а інші їх виконують?
2. Що таке «політична еліта»? Чим обумовлена роль політичних еліт у розвитку суспільства?
3. Чим політична еліта відрізняється від економічної, воєнної, інтелектуальної тощо?
4. Як тлумачив потребу в елітах В. Парето? Чим він обґрунтовував поділ еліти на «левів» та «лисиць»?
5. За якими критеріями виділяють різні типи еліт?
6. Які системи рекрутування еліт існують у сучасному суспільстві?
7. Назвіть переваги й недоліки існуючих систем рекрутування еліт.
8. Які Ви знаєте визначення політичного лідерства?
9. Які якості ефективного політичного лідера?
10. Які існують типи політичного лідерства?
11. Які Ви знаєте теорії політичного лідерства?
12. Яка роль політичних лідерів у сучасному суспільстві?
13. Чому політична еліта в Україні виявилася не на висоті вимог свого часу?
14. Які функції повинна виконувати політична еліта?
15. Які риси притаманні політичному лідерові?
16. Дайте загальну характеристику харизматичного лідера.
17. Кого ви вважаєте реальними політичними лідерами в історії українського суспільства?
18. Які сторони політичного лідерства в Україні ви вважаєте позитивними, які – негативними?

Рекомендована література
основна

1. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
2. Політологія : навч. посібник / В.І. Штанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьева, Л.А. Тіхонова. Х. : ХНУРЕ, 2006.
3. Політологія / під. ред. М.І. Сазонова. Х. : Фоліо, 1998.

додаткова

1. Кочбей Л.О. Політична еліта та політичний клас у сучасній політології. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_politychna.pdf
2. Кристиняк М. Особливості формування еліти в Україні та засади щодо вдосконалення процесу її створення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : «Юридичні науки». 2000. №3 (27). С. 78–81.
3. Міщенко М. Політична еліта як суспільна проблема. <https://razumkov.org.ua/statti/politychna-elita-iaak-suspilna-problema>

ТЕМА 5. МІЖНАРОДНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Мета: усвідомити сутність світової політики, зовнішньої політики та міжнародних відносин і зміст національних інтересів і національної безпеки України.

План

1. Міжнародні відносини та міжнародна політика: поняття, принципи та методи.
2. Тенденції розвитку міжнародних відносин.
3. Євроінтеграція та євроатлантична інтеграція.
4. Міжнародні організації та участь в них України.

Ключові поняття і терміни

Зовнішня політика, міжнародні відносини, дипломатія, міжнародне співробітництво.

Вивчаючи цю тему, необхідно звернути увагу на відмінну особливість сучасності – глобалізацію, її переваги та негативні наслідки, глобальні проблеми. Їх наявність примушує людство по-справжньому усвідомлювати свою родову спільність, пріоритет загальнолюдських цінностей. До сфери міжнародних відносин включаються воєнно-політичні, економічні, екологічні, гуманітарні та інші проблеми світового співтовариства. У залежності від політичних цілей, інтересів, характеру зовнішньої політики суб'єктів міжнародного життя, міжнародні відносини можуть бути стабільними і

нестабільними, відносинами суперництва і ворожнечі, або довіри і співробітництва.

Міждержавні відносини та їх місце в міжнародному політичному процесі. Сутність та основні концепції зовнішньої політики. Співвідношення зовнішньої і внутрішньої політики. Національні (державні) інтереси як спрямування зовнішньої політики. Пріоритети міждержавних відносин. Політична стабільність, конфлікти і війни.

Сучасний світ та його риси. Зростання взаємозалежності – провідна тенденція світового розвитку. Концептуальні аспекти сучасної цивілізації: свобода вибору, пріоритетний характер загальнолюдських цінностей, деідеологізація міждержавних відносин, необхідність співтворчості та співрозвитку.

Зростання ролі ООН та інших всесвітніх організацій у міжнародних відносинах.

Місце і роль України в геополітичному просторі та в розв'язанні глобальних проблем. Шляхи становлення України як рівноправного учасника міжнародних відносин. Перспективи входження України до системи європейських держав і світове співтовариство.

Запитання для контролю та самоконтролю:

1. Як ви розумієте поняття «міжнародна політика»?
2. Хто виступає суб'єктами міжнародних відносин?
3. За допомогою яких засобів держави реалізують міжнародну політику?
4. Який з відомих вам геополітичних векторів можна вважати найбезпечнішим для України? Відповідь обґрунтуйте.
5. Що ви розумієте під поняттям «геополітика»?
6. Що таке «національні інтереси»? Які національні інтереси України?
7. Що таке дипломатія? У чому виявляється її роль у сучасних умовах розвитку міжнародних відносин?
8. Що таке глобалізація? Які вона має недоліки і переваги?
9. Що розуміється під категорією «глобальні проблеми» сучасності? Які Ви знаєте глобальні проблеми сучасного світу і як вони вирішуються у сучасних умовах?
10. Які Ви знаєте міжнародні організації? Яку роль вони відіграють у системі міжнародних відносин?
11. Як утворилась ООН? Які її цілі і завдання?
12. Що Ви знаєте про організацію Північноатлантичного договору (НАТО)? Яка її історія і які цілі і завдання вона ставить перед собою на сучасному етапі?
13. Що таке європейська інтеграція? Як проходить цей процес у сучасних умовах?
14. Що Ви знаєте про Європейський Союз (ЄС)? Як, коли, для чого він був утворений?

15. Що Ви знаєте про Світову організацію торгівлі (СОТ)? Як, коли, для чого вона була утворена? Які її функції сьогодні?

16. До яких міжнародних організацій входить Україна? Назвіть геополітичні пріоритети зовнішньої політики України.

Рекомендована література
основна

1. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.

2. Міжнародні відносини та світова політика : навчальний посібник / О.М. Кузь, Д.С. Коротков, Д.Ю. Михайличенко, О.В. Бровко ; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О.М. Кузя. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.

3. Політологія : навч. посібник / В.І. Штанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьева, Л.А. Тіхонова. Х. : ХНУРЕ, 2006.

4. Політологія / під. ред. М.І. Сазонова. Х. : Фоліо, 1998.

додаткова

1. Політика європейської інтеграції : навч. посібник / під ред. В.Г. Воронкової. К. : ВД «Професіонал», 2007.

2. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09.2000. К., 2000.

3. Європейська інтеграція та Україна / за заг. ред. І. Розпутенко. К. : К.І.С., 2002.

4. Воронкова В.Г. Європейського дому ідея. Політологічний енциклопедичний словник. К. : Генеза, 2004.

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ

1. До практичної роботи «Походження та сутність влади»:

Розкрийте детально суть одного із політичних режимів (авторитаризм, тоталітаризм, демократія) на 3 прикладах конкретних країн і форм правління (у формі презентації, ілюстрованої доповіді, постера, інфографіки тощо).

2. До практичної роботи «Суспільно-політичні доктрини сучасного світу»:

Розкрийте детально суть однієї із сучасних соціально-політичних ідей та концепцій (фемінізм, антиглобалізм, неофашизм, концепції постіндустріального, інформаційного суспільства) на конкретних прикладах (у формі презентації, ілюстрованої доповіді, постера, інфографіки тощо).

3. До теми для самостійного вивчення «Політична еліта та політичне лідерство»:

Зробити презентацію на тему «Характеристика харизматичного лідера» (окрім теорії, в ній необхідно розглянути конкретну постать такого, на Вашу думку, зарубіжного політичного лідера)

4. До теми для самостійного вивчення «Міжнародні політичні процеси»:

Підготувати доповідь на тему «Міжнародні організації та участь в них України» (можна у вигляді тексту з елементами візуалізації або презентації, інфографіки, постера тощо).

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ФУНКЦІЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

МЕТОДОЛОГІЧНА

СЛУГУЄ ОСНОВОЮ ДЛЯ ТЕОРІЙ, ЩО ВИВЧАЮТЬ ОКРЕМІ СФЕРИ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНА

РОЗКРИВАЄ ЗАКОНИ ПОЛІТИКИ ТА НАДАЄ ЇМ КОНЦЕПТУАЛЬНУ ІНТЕРПРЕТАЦІЮ

СВІТОГЛЯДНА

СПРИЯЄ ВИРОБЛЕННЮ ПЕВНОГО БАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ

РЕГУЛЯТИВНА

ЗДІЙСНЮЄ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ ПОВЕДІНКУ ТА ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ

ПРОГНОСТИЧНА

НА ОСНОВІ ЗНАННЯ ЗАКОНІВ І ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ РОБИТЬ МОЖЛИВИМ ЇХ ПРОГНОЗУВАННЯ

ЦІННІСНА

НАДАЄ ОЦІНКУ ПОЛІТИЧНИМ ІНСТИТУТАМ, ЛАДУ, ПОВЕДІНЦІ, ПОДІЯМ

МЕТОДИ ПОЛІТОЛОГІЇ**СИСТЕМНИЙ****ДІАЛЕКТИЧНИЙ****СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ****БІХЕВІОРИСТСЬКИЙ****ПОРІВНЯЛЬНИЙ****ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ****ІСТОРИЧНИЙ****СОЦІОЛОГІЧНИЙ****КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ****НОРМАТИВНИЙ****ІНШІ ЗАГАЛЬНО-НАУКОВІ ПІДХОДИ**

I. СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ
(к. XIX – 40-і рр. XX ст.)

*ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ – ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ
ВЛАДИ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНИХ ОСНОВ.*

- Теорія зацікавлених груп (А. Бентлі)
- Теорія еліти-правлячого класу (Г. Моска, В. Парето)
- Соціологічна теорія держави (М. Вебер)
- Теорія олігархізації влади (Р. Міхельс)
- Психологічна теорія влади (Г. Лассуел)

**II. АКТИВНИЙ РОЗВИТОК ПОЛІТОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

(к. 40-х рр. – II пол. 70-х рр. XX ст.)

*ПОВОРОТ ДО ПРОБЛЕМ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ,
ДЕМОКРАТІЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.*

- Нова теорія демократії (Й. Шумпетер)
- Плюралістична теорія демократії (Р. Даль)
- Теорія партисипарної демократії (К. Макферсон, Дж. Вольф)
- Концепція держави загального благоденствуювання, суспільства споживання

**III. ПОШУК НОВИХ ПАРАДИГМ РОЗВИТКУ
ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ**

(II пол. 70-х рр. XXст. – поч. XXI ст.)

*ОБГРУНТУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ТА
КОНЦЕПЦІЙ ВЛАДИ АДЕКВАТНИХ СУЧАСНОМУ ЗАХІДНОМУ
СУСПІЛЬСТВУ.*

- Футурологічна концепція єдиної світової держави
- Концепція постіндустріального суспільства (Р. Арон, З. Бжезинський)
- Концепція інформаційного суспільства (О. Тоффлер)
- Концепція національного інтересу (Г. Моргентау)
- Теорія елітарної демократії
- Силова концепція влади

Схема 3. Етапи розвитку сучасної політології

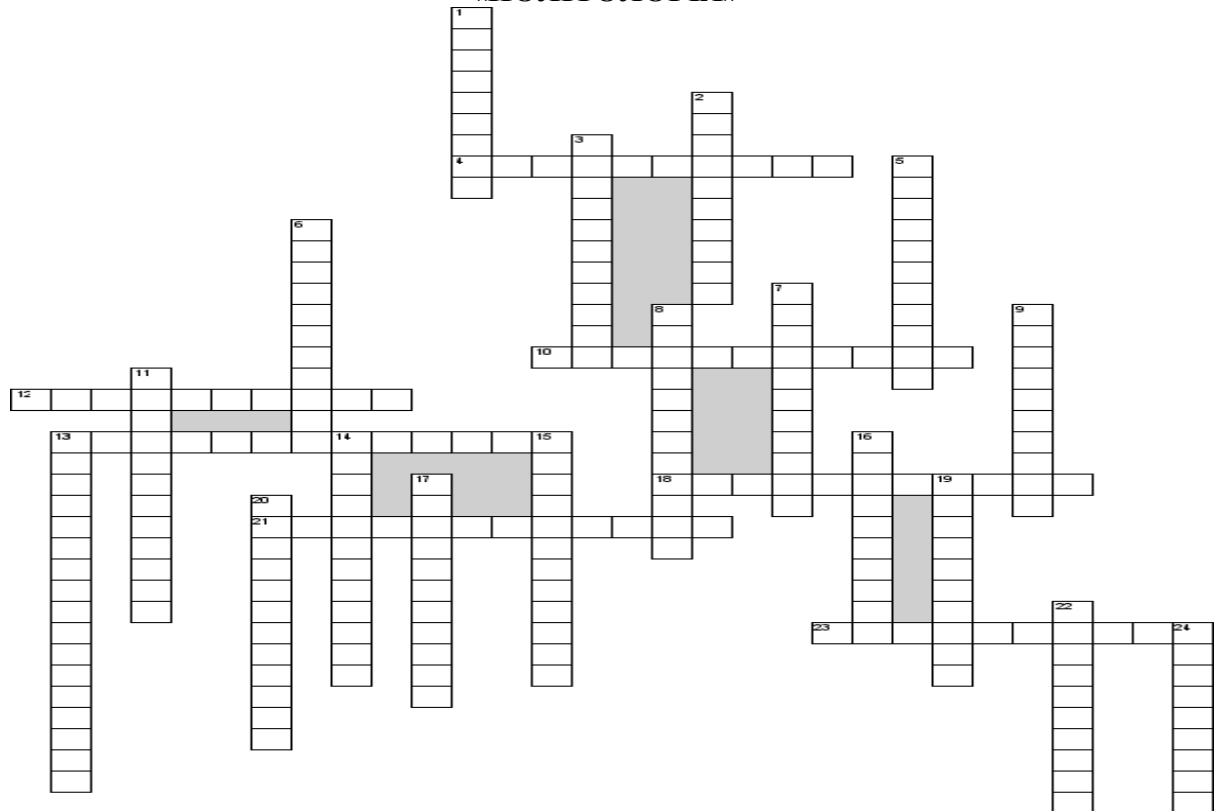

Схема 4. Основи влади

Схема 5. Рівні влади

«ПОЛІТОЛОГІЯ»

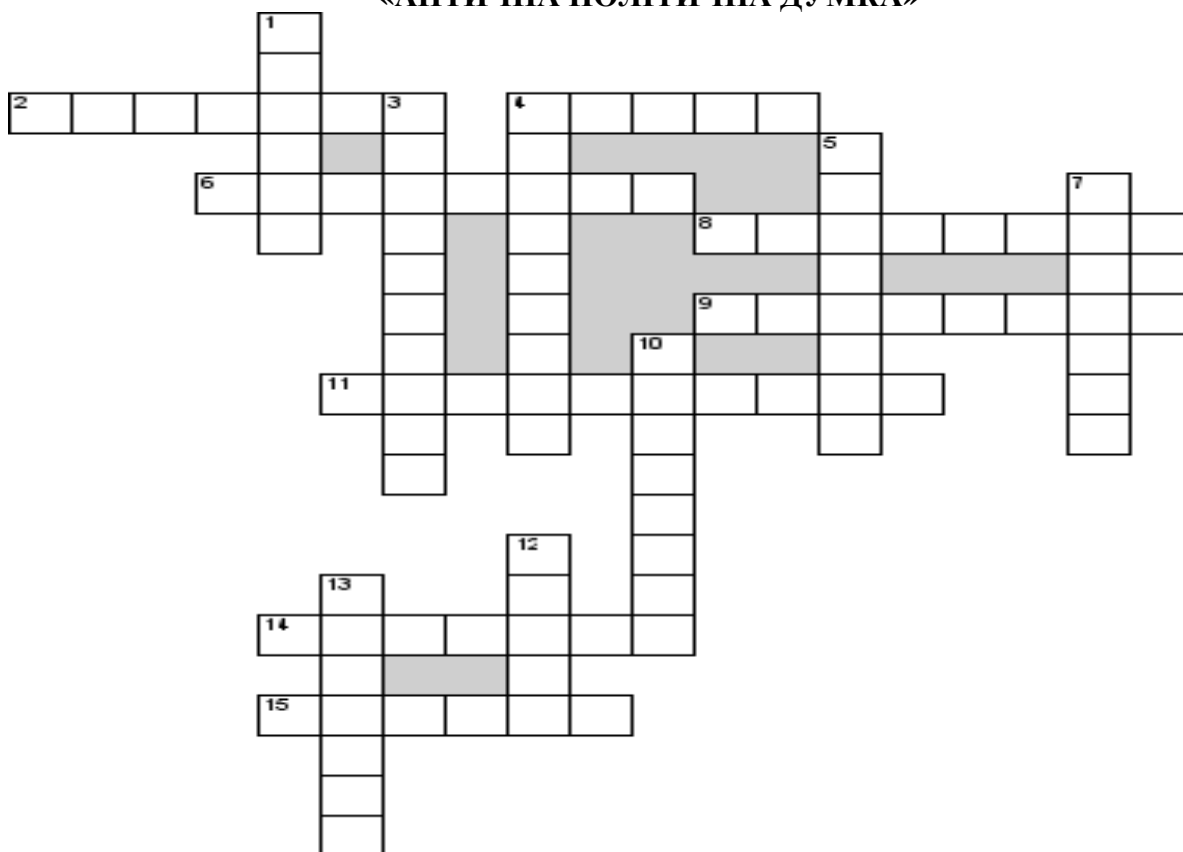
По горизонталі

4. Байдуже ставлення людей до здійснення своїх політичних прав, неучасть у виборах
10. Електоральна система відносної більшості
12. Тимчасове або більш-менш тривале домінування в політичному житті суспільства натовпу, юрби, «маси»
13. Ідеологія відмови від національної самобутності, зміни національного громадянства світовим в ім'я єдиної загальнолюдської спільноти
18. Світогляд і система політичних поглядів, яка проголошує пріоритет національних цінностей щодо усіх інших
21. Політичний режим, при існування якого держава прагне до цілісного, всеохоплюючого контролю за життям усього суспільства загалом і кожної особистості окрема
23. Італійський політичний мислитель, фундатор політичної теорії Нового часу, який започатковував процес виділення науки про політику в окрему галузь

По вертикалі

1. Сукупність громадян, яким надане право брати участь у виборах певного державного органу, політичної партії чи конкретної особи
2. Всенародне голосування з метою виявлення громадської думки для прийняття остаточного рішення щодо державних законів та інших питань загальносуспільного значення
3. Політична концепція, що вбачає у політиці (головним чином зовнішній) визначальну роль географічних факторів: просторове розміщення країни, розмір території, наявність чи відсутність природних ресурсів, клімат, кількість і густоту населення і т. ін
5. Електоральна система, що передбачає розподіл місць у парламенті відповідно до кількості голосів
6. Виступ проти існуючого державного (політичного) ладу чи загальноприйнятих норм
7. Державний лад, за якого політична влада формально і фактично належить замогній верхівці панівних класів і в структурі якого центральне місце належить володарям фінансового капіталу, банкірам
8. Процес поступових змін політичної сфери суспільства, змістом яких є її ускладнення, диференціації підвищення рівня організації
9. Теорія та практика революційної боротьби російського пролетаріату з метою насильницького повалення царського самодержавства, буржуазії і встановлення диктатури пролетаріату та будівництва комуністичного суспільства
11. Політична ідеологія і практика суспільно – політичного життя, що орієнтується на збереження і отримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально – правових засад
13. Теорія і практика обмеження всевладдя держави з допомогою права, основні норми якого відображено в конституції
14. Здатність того чи іншого політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади
15. Спосіб політичної діяльності, який не обтяжений моральними та етичними нормами, припускає використання брехні, віроломства, жорстокості, будь – яких інших засобів заради досягнення поставленої мети тощо
16. Опозиційна щодо панівної політичної еліти частина бюрократії, соціальна група, яка виборює право на входження в еліту або ж створення нової еліти
17. Наука про політику, про закономірності і випадковості розвитку політичного процесу, про функціонування політичної системи і влади, про сутність форми, методи діяльності суб'єктів політики та проблеми міжнародних відносин
19. Політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, демократичних свобод і вільного підприємництва
20. Система тактико-стратегічних дій, заходів і накреслень певного політичного субєкта в галузі етноісторичних, етико- культурницьких та інших взаємин народів-егносів між собою та в їхніх стосунках з державою
22. Форма політичної організації суспільства, яка визнає джерелом влади народ, його право вирішувати державні справи, водночас захищаючи громадянські права і свободи
24. Особливий порядок і встановлена законом процедура притягнення до відповідальності за грубі порушення закону вищих посадових осіб до завершення терміну одержаних ними внаслідок виборів повноважень

«АНТИЧНА ПОЛІТИЧНА ДУМКА»

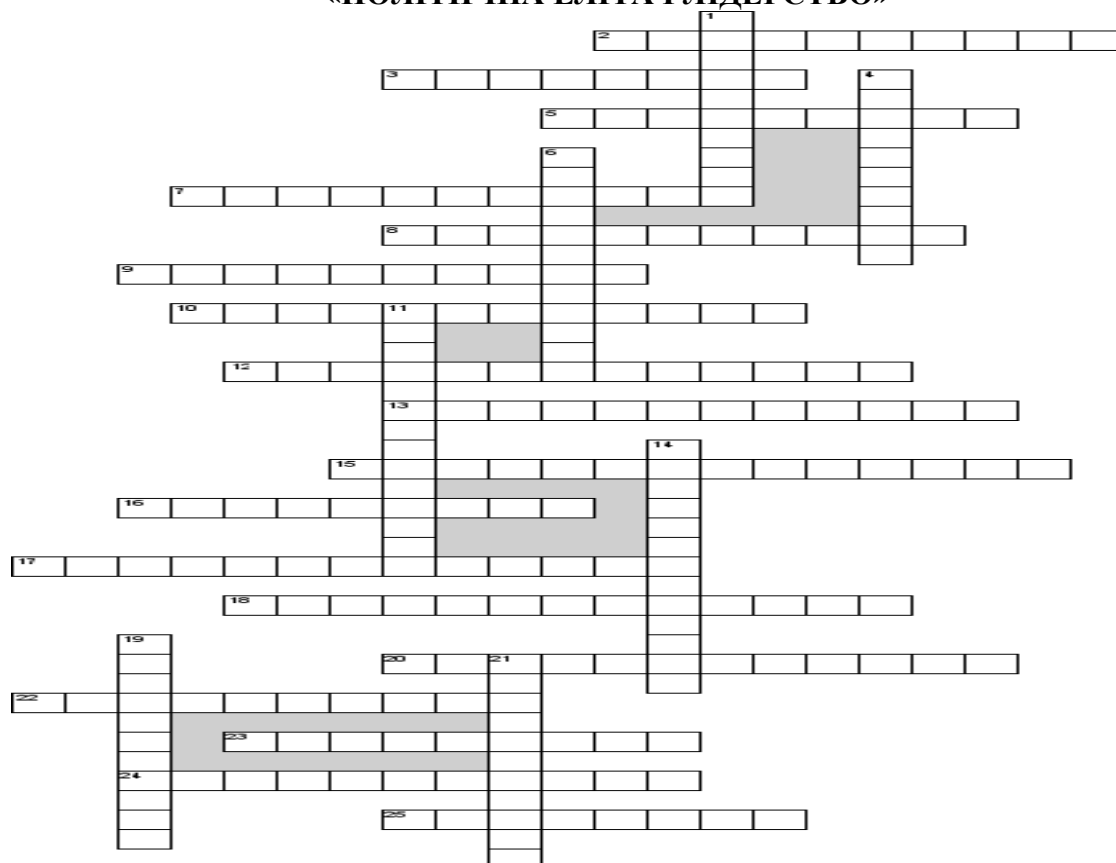
По горизонталі

2. Праця Платона
4. Античне місто держава
6. Праця Аристотеля
8. Держава за Платоном покликана здійснювати три необхідні функції: задоволення головних життєвих потреб людей, захист й управління
9. Ідеальна держава за Платоном — це справедливе правління ...
11. Влада, яка походить від волі усіх
14. Римський філософ
15. Цицерон називав державу — «справа ...»

По вертикалі

1. Грецький філософ
3. Учень Платона
4. Арістотель: «власність має бути ...»
5. Не лише в політеї, а й в олігархії і демократії законодавець, за Аристотелем, повинен орієнтуватися на ... елемент тієї чи іншої форми державного ладу
7. Змішана форма держави, яка виникає із поєднання олігархії та демократії
10. За своєю формою держава, за Аристотелем, є організацією і певною сукупністю ...
12. Значна множина людей, об'єднаних спільною домовленістю про закони і права, а також прагненням користуватися благами на взаємовигідній основі
13. За Платоном демократія переростає у ...

«ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА І ЛІДЕРСТВО»

По горизонталі

2. Концепція еліт, представники якої мотивують необхідність поділу суспільства на еліту і масу, спираючись на твердження, що відмінність між ними є генетичною
3. Тип політичної еліти, який відтворюється із залученням до свого складу представників нижчих верств населення, наділених елітарними рисами
5. Процес міжособистісної взаємодії, в ході якого авторитетні люди, наділені реальною владою, здійснюють легітимний вплив на все суспільство, чи певну його частину, котра добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав
7. Функція політичної еліти, яка спрямована на регулювання суспільних відносин, розв'язання назрілих суспільних проблем і завдань
8. Тип лідерства, який базується не на формальних повноваженнях, а на авторитеті лідера, його визнанні оточенням
9. Тип лідера, який орієнтується на істотні зміни лише деяких із суспільних порядків зі збереженням основ суспільства
10. Тип лідера, який налаштований на радикальні і всеосяжні зміни в суспільстві аж до зміни основ суспільного ладу
12. Один із видів політичного лідера, який характеризується гнучкістю його мислення, схильністю до отримання якнайповнішої інформації, увагою до тих аргументів, що суперечать його власній позиції
13. Функція еліти, полягає у забезпеченні цілісності і єдності суспільств, стійкості його політичної і економічної систем
15. Функція еліти, яка полягає у представленні соціальних інтересів
16. Тип лідерства, за якого керівництво як реалізація інституціоналізованих владних повноважень
17. Функція політичного лідерства, яка полягає у забезпеченні лідерами зв'язку між масами й політичними інститутами
18. Тип лідера, який базується на переконанні в законності і раціональності встановлення порядків та у праві на панування органів, які здійснюють владу
20. Тип лідерства, передбачає одноособовий спрямовуючий вплив, який спирається на загрозу застосування примусу
22. Тип політичної еліти, який спирається на традиційні цінності
23. Еліта наділена особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї
24. Функція еліти, полягає у розробці стратегії і тактики розвитку суспільства, визначенні політичної програми дій
25. Концепція еліт, за якої еліта - це найцінніший елемент суспільства, наділений високими здібностями в найважливіших для держави сферах діяльності

По вертикалі

1. Особи, які наділені характерними для елітичними якостями, але внаслідок свого соціального статусу чи різних перешкод не мають доступу до управління
4. Концепція політичного лідерства, яка виходить із ідеї відносної множинності явищ лідерства і трактує його як функцію ситуації
6. Концепція лідерства в основу якої покладено людську психіку
11. Концепція еліт, яка базується на критиці елітарності суспільства з демократичних позицій, структурно-функціональному підході до еліти
14. Тип лідера, який ґрунтується на вірі в незвичайні якості і здібності лідера, його винятковість
19. Функція політичного лідерства, означає що політичний лідер свідомо вносить нові, конструктивні ідеї соціального устрою. Він формулює нові соціальні цілі й завдання, обґрунтовує стратегічні пріоритети й тактичні засоби їх досягнення і розв'язання
21. Тип лідерства, який базується на авторитеті звичаїв

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ**1. Політична наука виникла у:**

- а) Стародавньому Єгипті;
- б) Стародавній Греції;
- в) Стародавньому Римі.

2. Серед функцій політології відносини між суб'єктами і об'єктами політичного життя регламентує:

- а) нормативна;
- б) комунікативна;
- в) інтегративна.

3. Серед методів політології політичні явища за допомогою досвіду вивчає:

- а) емпіричний;
- б) системний;
- в) біхевіористичний.

4. На винятковість лідера орієнтується:

- а) традиційний;
- б) бюрократичний;
- в) харизматичний тип лідерства.

5. В Україні з усіх видів лідерства переважає:

- а) радикальне;
- б) ліберальне;
- в) популістське лідерство.

6. Перша історична форма етнонаціональних спільнот – це:

- а) етнос;
- б) народ;
- в) нація.

7. Україна є:

- а) унітарною;
- б) федеративною;
- в) конфедеративною державою.

8. Основою конфедерації є:

- а) конституція;
- б) договір;
- в) статут.

9. Закон соціальної дихотомії розробив:

- а) Моска;
- б) Міхельс;
- в) Паретто.

10. За формою правління Україна є:

- а) парламентською;
- б) президентською;

в) президентсько-парламентською республікою.

11. Вищим органом судової влади в Україні є:

- а) Конституційний;
- б) Верховний;
- в) Арбітражний суд.

12. Виборча система України є:

- а) мажоритарною;
- б) пропорційною;
- в) змішаною.

13. Політичний режим в Україні є:

- а) демократичним;
- б) авторитарним;
- в) перехідним.

14. Становлення демократичного типу влади пов'язано з:

- а) капіталізмом;
- б) імперіалізмом;
- в) соціалізмом.

15. Соціальна основа громадянського суспільства – це:

- а) приватні;
- б) колективні;
- в) корпоративні власники.

16. Для громадянського суспільства головне – це:

- а) права людини;
- б) права народу;
- в) інтереси держави.

17. Партійна система України є:

- а) двопартійною;
- б) багатопартійною;
- в) блоковою.

18. Економічним еквівалентом демократії є:

- а) ринкові відносини;
- б) планова економіка;
- в) ринково-планова економіка.

19. Концепція глобального міста обґрунтовує ідею:

- а) масової;
- б) елітарної;
- в) індивідуальної свідомості.

20. Теократія – це:

- а) влада короля;
- б) влада еліти;
- в) влада духовенства.

21. Деякі елементи демократичного режиму притаманні:

- а) авторитаризму;
- б) тоталітаризму;
- в) деспотизму.

22. Політичне рішення є:

- а) актом вибору;
- б) актом дії;
- в) актом пропаганди.

23. Політичний конфлікт:

- а) може бути двигуном прогресу;
- б) не може бути двигуном прогресу;
- в) є необхідним для прогресу.

24. Плутократія – це:

- а) влада низів;
- б) влада багатіїв;
- в) влада середнього класу.

25. Політична культура суспільства притаманна:

- а) демократичному режиму;
- б) авторитарному режиму;
- в) усім типам режимів.

26. Політична прогностика – це:

- а) теорія;
- б) практика;
- в) емпірика.

27. В Україні діє:

- а) однапалатний;
- б) двопалатний;
- в) трипалатний парламент.

28. Україна:

- а) є членом СНД;
- б) не є членом СНД;
- в) є асоційованим членом СНД.

29. Україна:

- а) є членом НАТО;
- б) не є членом НАТО;
- в) є асоційованим членом НАТО.

30. Україна:

- а) є членом Ради Європи;
- б) не є членом Ради Європи;
- в) є асоційованим членом Ради Європи.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Абсентеїзм – ухилення виборців від участі в голосуванні на виборах до парламенту, президента, місцевих органів влади й т.ін.

Абсолютизм – необмежена монархія, форма державного правління, за якої політична влада повністю належить одній особі – монархові – та для якої характерний найвищий ступінь централізації державної влади.

Автономія – форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, які установлені центральною владою.

Авторитаризм – антидемократична та антиправова концепція і практика здійснення влади; політичний режим, за якого влада одноосібного правителя чи правлячої групи осіб не обмежується правом, представницькими інститутами і системою поділу влади.

Адміністративно-територіальний устрій – певний спосіб територіального улаштування держави, утворення й діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Анархізм – ідейно-теоретична й суспільно-політична теорія, в основу якої покладене заперечення інституційного, насамперед державного, управління суспільством.

Аристократія – форма правління, за якої державна влада належить привілейованій меншості; вищий, привілейований стан (група) певного суспільства, що володіє особливими правами чи можливостями.

Бюрократія – вищий, привілейований прошарок чиновників-адміністраторів у державі; ієрархічно організована система управління державою чи суспільством із допомогою особливого апарату, наділеного специфічними функціями та привілеями.

Вибори – процедура обрання або висунення певних осіб способом відкритого чи закритого (таємного) голосування; найбільш поширений механізм створення органів та інститутів влади.

Виконавча влада – одна з трьох гілок державної влади, яка організовує та спрямовує внутрішню й зовнішню діяльність держави, забезпечує здійснення втіленої в законах волі суспільства, охорону прав і свобод людини.

Влада – здатність, право й можливість розпоряджатися ким-небудь або чим-небудь, а також чинити вирішальний вплив на долю, поведінку та діяльність людей з допомогою різноманітних засобів (права, авторитету, волі, примусу та ін.); політичне панування над людьми; система державних органів; особи, органи, наділені владно-державними та адміністративними повноваженнями.

Волюнтаризм – позиція суб'єкта політики, згідно з якою головним чинником досягнення поставленої мети є воля, особисті устремління й політичні наміри.

Геноцид – здійснювані властями масові вбивства, переслідування, гоніння певних національних, етнічних, расових, соціальних, культурних, релігійних та інших груп,

здійснювані за принципом колективної відповідальності, коли винними у чомусь вважаються всі члени певної верстви, з якої, ймовірно, хтось вчинив злочин.

Глобалізація – процес посилення взаємозв'язку світу, що характеризується розширенням взаємовпливу різних країн і народів на основі сучасних інформаційних технологій.

Громадянство – формально зафіксований правовий зв'язок особи з державою, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках.

Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей, яке, будучи незалежним від держави, спільно з нею формує розвинені правові відносини, взаємодіє заради спільного блага.

Група тиску – суспільно-політичне об'єднання, яке прагне задоволення власних інтересів через вплив на державну владу або політичні партії.

Декларація – офіційне проголошення державою, політичною партією, міжнародними, міждержавними організаціями головних принципів їхньої діяльності, програмних позицій, повідомлення про суттєву, принципову зміну в їхньому статусі.

Демократія – форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і свободи громадян, можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади.

Держава – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, який створюють для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

Деспотизм – система державного устрою, необмежена монархія, яку характеризують абсолютне свавілля влади та безправ'я підданих; самовладдя, жорстоке придушення волевиявлення народу.

Диктатура – нічим не обмежена влада особи, класу чи іншої соціальної групи в державі, регіоні, що спирається на силу, а також відповідний політичний режим; тимчасовий авторитарний режим, що вводиться на строк дії надзвичайних обставин для вжиття рішучих заходів, які спрямовані на виведення країни з кризового стану.

Егалітаризм – теорія, що обстоює пріоритет рівності як принцип організації суспільства.

Екстремізм – в ідеології й політиці схильність до крайніх поглядів і способів досягнення певних цілей.

Електорат – громадяни, які мають право голосу для участі в політичних виборах.

Еліта політична – меншість суспільства, що являє собою достатньо самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену видатними психологічними, соціальними й політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або здійсненням впливу на неї.

Етатизм – поширення активності та впливу держави на соціально-політичне життя із застосуванням централізації, бюрократизації та концентрації політичної влади.

Законодавча влада – одна з трьох гілок єдиної, але поділеної функціонально державної влади, сутність якої полягає у здатності держави здійснювати свою волю, впливати на діяльність і поведінку людей та їх об'єднань за допомогою законів, правових актів, рішень, що їх приймають представницькі органи влади.

Імпічмент – особливий порядок і встановлена законом процедура притягнення до відповідальності за грубі порушення закону вищих посадових осіб до завершення терміну одержаних ними внаслідок виборів повноважень.

Інаугурація – урочиста церемонія вступу на посаду глави держави.

Істеблішмент – правляча еліта, керівні кола якоїсь країни.

Компроміс – згода, порозуміння з політичним противником, досягнуті шляхом взаємних поступок.

Консенсус – згода між суб'єктами політики з певних питань, на основі базових цінностей і норм, спільних для всіх основних соціальних та політичних груп суспільства; прийняття рішень без голосування за виявленням всезагальної згоди.

Консерватизм – політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, що орієнтована на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Конституціоналізм – теорія і практика обмеження всевладдя держави з допомогою права, основні норми якого відображені в конституції.

Конфедерація – союз суверенних держав, які, зберігаючи свою незалежність, об'єднуються на певний час задля досягнення певних спільних цілей.

Легітимність – здатність політичного режиму досягати суспільного визнання й виправдання обраного політичного курсу, винесених ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

Лідер політичний – глава, керівник держави, партії, громадсько-політичної організації, руху, якоїсь громади тощо; популярний і впливовий учасник суспільного життя, який визначально впливає на нього, консолідує зусилля людей.

Монархія – форма державного правління, за якої верховна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи – глави держави, як правило, спадкоємного правителя, монарха.

Олігархія – політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група.

Опозиція – протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції.

Патерналізм – політична доктрина й практика, які виходять із припущення про те, що народ безпосередньо потребує батьківської уваги, турботи й піклування з боку влади, що громадяни, мов неповнолітні діти, без підтримки й сприяння влади не здатні зрозуміти, що є вигідним для них, не в змозі власноруч досягти своїх цілей, задовольнити свої потреби.

Плебісцит – всезагальне опитування громадян з метою виявити їхню думку, волю й позицію щодо якогось спільного й значущого питання.

Плутократія – політичний лад, за якого влада належить найбагатшим представникам панівного класу; купка найбагатших представників панівного класу.

Плюралізм – ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного й соціального розвитку, що випливає з існування декількох (чи багатьох) незалежних начал політичних знань і розуміння буття; система влади, заснована на взаємодії та протилежності дій політичних партій і громадсько-політичних організацій.

Політична культура – рівень засвоєння людиною й суспільством політичних ідей, поглядів, концепцій, програм, досягнень суспільно-політичної думки; зрілість і компетентність в оцінках політичних явищ; форма політичної етики, поведінки, вчинків і дій.

Політична свідомість – опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблеми влади, формування, розвиток задоволення інтересів і потреб політичних суб'єктів; сукупність поглядів, оцінок, настанов, які, відображаючи політико-владні відносини, набувають певної самостійності.

Політична система суспільства – сукупність державних і недержавних соціально-політичних інститутів, які здійснюють владу, управління справами суспільства, регулювання політичних процесів, взаємовідносини між соціальними групами, націями, державами та забезпечують політичну стабільність і прогресивний розвиток.

Популізм – схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятних для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо вирішення суспільних проблем.

Режим політичний – сукупність методів, засобів і способів, за допомогою яких владні органи здійснюють управління суспільством і забезпечують своє політичне панування.

Республіка – держава, в якій органи влади формуються за принципом виборності їх народом; форма державного управління, за якої вища влада належить виборним представницьким органам, а главу держави обирають населення чи представницький орган.

Референдум – спосіб прийняття законів та інших рішень з найважливіших питань суспільного життя прямим волевиявленням громадян через усенародне голосування.

Сепаратизм – рух за територіальне відокремлення тієї чи іншої частини держави з метою створення нового державного утворення або надання певній частині держави автономії за національними, релігійними чи мовними ознаками.

Суверенітет – незалежне від будь-яких сил, обставин і осіб верховенство; незалежність держави у зовнішніх і внутрішніх справах.

Судова влада – одна із трьох гілок державної влади; необхідна умова реалізації принципу поділу влади, покликана запобігати можливості змови чи протистояння двох інших гілок влади (законодавчої та виконавчої), створювати перепони, щоб унеможливити виникнення диктатури.

Тероризм – здійснення політичної боротьби засобами залякування, насильства аж до фізичної розправи з політичними противниками; дестабілізація суспільства, державно-політичного ладу шляхом систематичного насильства і настрахання, політичних вбивств, провокацій.

Тоталітаризм – політичний режим і система державної влади з використанням насильницьких засобів у процесі управління суспільством, відсутністю політичного плюралізму й демократичних свобод, обмеженням політичних прав усього населення.

Унітарна держава – форма державного устрою, яка базується на зверхності суверенітету (верховної влади), єдиної держави над адміністративно-територіальними або національно-територіальними одиницями, на які вона поділена.

Федерація – форма державного устрою, за якої декілька державних утворень, юридичне і політичне самостійних, утворюють одну союзну державу; союз, об'єднання кількох громадських організацій.

Цивілізація – форма спільного життя людей, якій притаманне відтворення власної матеріальної та соціально-політичної структури відносин на основі пріоритету властивих їй духовних норм, цінностей та ідеалів.

Шовінізм – агресивна форма націоналізму, проповідь національної виключності, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації; національно забарвлена пихатість, схильність до розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

КОРОТКИЙ БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК

Алмонд Габріель – американський політолог. У праці «Громадянська культура» разом із С. Вербою вперше в історії світової політичної думки розробив теорію політичної культури. Вони вирізнили такі її типи: англо-американську; континентально-європейську; доіндустріальну; тоталітарну.

Аренд Ханна – німецький та американський політичний мислитель. У праці «Походження тоталітаризму» (1951) розкрила корені тоталітаризму в масовому суспільстві. У праці «Людський стан» Х. Аренд доводила, що свобода людини може бути реалізована тільки за її активної участі у політичному житті.

Аристотель – давньогрецький мислитель. У праці «Політика» виклав основні проблеми суспільного й державного життя, розглядав людину як «політичну істоту», розробив учення про державу.

Арон Раймон – французький соціолог та політолог. У праці «Демократія і тоталітаризм» дав тлумачення тоталітарного режиму порівняно з ліберальним. Основною ознакою тоталітарного режиму, на думку Р. Арона, є забезпечення монополії однієї партії на узаконену політичну діяльність, а ліберального – юридична організація мирної політичної конкуренції з метою завоювання влади.

Бжезінський Збігнев – американський політичний діяч, політолог. У праці «Тоталітарна диктатура та автократія» спільно з К. Фрідріхом охарактеризував основні риси тоталітарних режимів (фашистського та комуністичного). У праці «Великий провал: народження та смерть комунізму у ХХ ст.» передбачив можливий розпад СРСР, підкреслив міжнародне значення утворення незалежної України.

Боден Жан – французький політичний діяч, юрист, теоретик держави. У праці «Шість книг про республіку» розробив концепцію державного суверенітету, котрий розумів як неподільну владу монарха над своїми підданими.

Вебер Макс – німецький соціолог. У працях «Протестантська етика і дух капіталізму» (1905), «Політика як покликання і професія» (1919) розробив проблеми релігійних основ сучасного високорозвиненого суспільства, бюрократії як професійної групи державних управлінців, парадигми легітимності державної влади, етики політичної діяльності.

Винниченко Володимир – український політичний діяч, письменник. У працях «Відродження нації» (1920), «Заповіт борцям за визволення» (1949) розкрив причини поразки національно-визвольної революції, які полягали у незрілості українського суспільства, невмінні української влади поєднувати розв'язання національно-державних завдань із соціально-економічними.

Вишенський Іван – український полеміст. Нещадно критикував католицьку церкву, відстоював слов'янську самобутність православ'я, доводив шкідливість поширення латинської культури в Україні.

Гегель Георг-Вільгельм-Фрідріх – німецький філософ. У працях «Енциклопедія філософських наук», «Філософія права» розглядав теоретичні проблеми держави, права і громадянського суспільства.

Гоббс Томас – англійський філософ. У працях «Філософські основи вчення про громадянина», «Левіафан» розробив учення про природний стан, суспільний договір, державу і громадянські права.

Грушевський Михайло – український історик, політичний діяч, автор близько 2000 друкованих праць, серед яких найвідоміша десятитомна «Історія України-Руси». Його світогляд еволюціонував від народницької концепції у бік державницької, від федералістичної до самостійницької. М. Грушевський виклав своє розуміння механізму боротьби за владу та її утримання панівною елітою. Виступив проти намагання Росії монополізувати представництво й спадщину Київської держави.

Джентіле Джованні – італійський мислитель, політичний діяч. Визначив такі основні ознаки фашистської ідеології: антиматеріалізм, заперечення детермінізму, домінування ідеології, яка підтримується силою віри та релігійністю; етатизм; культ вождя. Найвідоміші праці: «Вступ до філософії», «Реформа гегелівської діалектики».

Донцов Дмитро – український політолог, громадсько-політичний діяч. У працях «Націоналізм» (1926), «Дух нашої давнини» (1944) та ін. обґрунтував принципи українського інтегрального націоналізму, сутність якого полягає в тому, що український народ лише тоді може здобути незалежність, коли його національна еліта рішуче відмежується від орієнтації на Росію, а також позбудеться впливу ідеологій соціалізму, демократизму, лібералізму. Лише ідеологія націоналізму може забезпечити успіх у національно-визвольній боротьбі.

Драгоманов Михайло – український мислитель, громадсько-політичний діяч. Соціологічні теорії ученого ґрунтувалися на засадах європейського позитивізму і лібералізму. У працях «Лібералізм і земство в Росії» (1889), «Листи на Наддніпрянську Україну» (1993) обґрунтував головні засади російського конституціоналізму як утвердження громадських прав і децентралізації Росії, а також ідеї про національно-культурний і національно-політичний розвиток українського народу.

Дрогобич (Котермак) Юрій – доктор філософії та медицини Болонського університету. У праці «Прогностична оцінка...» (1483), займаючись політичним прогнозуванням, намагався передбачити політичні події у Священній Римській імперії за Фрідріха III. Він був прихильником сильної королівської влади, її пріоритету над Церквою.

Дюверже Моріс – французький соціолог, політолог. У праці «Політичні партії» М. Дюверже типологізує партії за способом їх утворення – парламентського і зовнішнього походження, а також за організаційною структурою – масові та кадрові.

Іларіон – давньоруський діяч. У праці «Слово про закон і благодать» (1070) прославляв київського князя Володимира Великого, який уособлює хрещену Русь. Уважав, що тільки сильна королівська влада, якій повинна служити Церква, здатна забезпечити цілісність держави, припинити міжкнязівські чвари.

Істон Девід – американський і канадський політолог, який у працях «Політична система», «Рамки політичного життя» розкрив сутність, структуру і функції політичної системи, котру слід розглядати як цілісну множину багатьох елементів, що самі мають складну систему.

Кант Іммануїл – німецький філософ. У працях «До вічного миру», «Метафізичні початки вчення про право» обґрунтував ідею правової держави, вічного миру між народами. На його думку, держава має максимально відповідати принципам права.

Костомаров Микола – український історик, один із організаторів та ідеологів Кирило-Мефодіївського братства. У книзі «Закон Божий (Книга Буття українського народу)», що стала програмою Братства, заклав основи демократично-народницького напрямку в українській політології, якими передбачалося створення самостійної української республіки в рамках федерації слов'янських народів, знищення кріпацтва й утвердження демократичного суспільного ладу.

Липинський В'ячеслав – визначний український мислитель і громадсько-політичний діяч, засновник консервативного напрямку в українській політичній думці. У праці «Листи до братів-хліборобів» (1926) розробив основні положення соціологічної теорії про державу, націю, національно-класову структуру, політичну еліту і лідерство. Найкращою формою правління для України вчений вважав трудову легітимну монархію.

Лисяк-Рудницький Іван – український політолог, історик. Його наукові праці присвячені аналізу української політичної думки ХХ ст. У її контексті він виділяє чотири політичні напрями: народницький, інтегрально-націоналістичний, консервативний і націонал-комуністичний. Вважав, що свобода українців можлива лише в рамках правової держави.

Локк Джон – англійський філософ. У праці «Два трактати правління» висунув ідеї про права людини, поділ влади і правову державу. Він уважав, що такі права, як право на життя, власність і свободу, є не відчужуваними від людини і ніхто не повинен посягати на них.

Макиавеллі Нікколо – італійський політичний діяч, мислитель. У працях «Володар», «Міркування на першу декаду Тита Лівія», «Історія Флоренції» обґрунтував світську концепцію політики, вільної від релігійних і моральних передсудів як засобу реалізації соціальних інтересів. Висунув гасло «мета виправдовує засоби», яке означало, що правитель задля слави і могутності держави може порушувати закони моралі.

Міхельс Роберт – німецький соціолог. У праці «До соціології партійності в сучасній демократії» доводив наявність олігархічних тенденцій у демократичному суспільстві. Він розробив «залізний закон» олігархії, згідно з яким у кожній організації є «еліта – каста, і маса – демократична декорація».

Міхновський Микола – український правник, громадсько-політичний діяч. У праці «Самостійна Україна» (1900) сформулював основні засади українського демократичного націоналізму. Основою його ідеологічних принципів стали ідеї про відновлення самостійності України на підставі Переяславської угоди, порушеної російським царизмом, проголошення етнічного принципу формування української нації.

Мономах Володимир – великий князь Київської Русі. У творі «Повчання дітям» сформулював основні принципи діяльності правителя, до яких належать: відповідальність, справедливість, піклування про підданих, християнське милосердя, забезпечення злагоди.

Монтеск'є Шарль-Луї – французький мислитель, письменник. Праці «Розвідки про причини величчя і падіння римлян», «Про дух законів». Висунув ідею розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову – як необхідну умову рівноваги суспільних сил, здійснення політичної свободи, а також ідею стримування і противаги гілок влади.

Моска Гаetano – італійський соціолог, політолог. У працях «Основи політичної науки», «Історія політичних доктрин» сформулював концепцію нового політичного класу –правлячої меншості, що прагне узаконити і раціоналізувати своє панування.

Оріховський (Роксолан) Станіслав – польський і український мислитель. У працях «Про природне право», «Польські діалоги політичні» відстоював принципи права у християнській державі, невтручання Церкви у державні справи.

Паретто Вільфредо – італійський соціолог. Обґрунтував закон циркуляції еліт, згідно з яким у суспільстві одна еліта змінює іншу.

Платон – у діалогах «Держава», «Закони» та ін.: обґрунтував концепцію ідеальної держави (провідна думка – ідея справедливості, суспільство функціонує на засадах солідарності та колективізму).

Поппер Карл – австрійський і англійський філософ. У праці «Відкрите суспільство і його вороги» намагався довести, що джерела тоталітаризму ґрунтуються на двох доктринах: історизму, що розглядає суспільний розвиток як необхідну і послідовну зміну історичних етапів, та утопізму, в якій передбачається створення ідеальної моделі суспільства через радикальну трансформацію старих порядків.

Прокопович Феофан – український і російський політичний та церковний діяч, філософ. У працях «Правда волі монаршої», «Духовний регламент» створив першу в Росії й Україні концепцію освіченого абсолютизму.

Руссо Жан-Жак – французький філософ, письменник. У праці «Про суспільний договір» сформулював концепцію народного суверенітету, за яким суверенітет належить не державі, а народові. Відстоював принцип прямої демократії.

Сарторі Джованні – італійський і американський політолог. У праці «Партії і партійні системи» досліджував проблеми партіології, зокрема типологізації партій і партійних систем.

Сціборський Микола – український політичний діяч, політолог. У праці «Націократія» обґрунтував основні ідеї нової доктрини націоналізму. За М. Сціборським, націократія – режим панування нації у власній державі, що спирається на організовану і солідарну працю всіх суспільно корисних верств, об'єднаних відповідно до їхніх суспільних функцій у представницьких органах влади.

Франко Іван – український письменник, громадсько-політичний діяч. У рецензії на книгу Ю. Бачинського «Ukraina irreden'ta» (1896), «Поza межами можливого» (1900) сформулював концепцію політичної самостійності України, сутність якої полягає в тому, що без ідеалу національної самостійності неможливо реалізувати ідеали політичної і соціальної рівності. І. Франко відкидав марксистські ідеї економічного детермінізму та історичного фаталізму, диктатури пролетаріату і державної централізації суспільства.

Хантінгтон Самуел – американський соціолог, політолог. У працях «Політичний порядок в суспільствах, що змінюються», «Третя хвиля. Демократизація в кінці ХХ ст.» розробив проблеми стабільності суспільств, які він пов'язував зі ступенем інституціоналізації суспільних відносин. Вивчаючи проблеми цивілізацій, виділив такі їх типи: західна, конфуціанська, японська, ісламська, слов'янсько-православна, латиноамериканська й африканська.

Цицерон Марк Туллій – римський політичний діяч, мислитель. У праці «Про державу» заклав основи юридичного розуміння держави не тільки як вияву суспільного інтересу всіх її вільних членів, а й передусім як узгодженого правом їхнього спілкування, «загального правопорядку». Обґрунтував республіканський принцип побудови держави.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ

1. Політичні науки в системі наук: спільне й особливе.
2. Методи політології.
3. Функції політології в житті суспільства.
4. Сутність і функції політики як соціального явища.
5. Взаємозв'язок політики з іншими сферами суспільного життя.
6. Політика та її основні форми.
7. Політична думка Давньої Греції (Платон і Аристотель).
8. Політична думка Середньовіччя.
9. Політична думка Нового часу.
10. Політична доктрина лібералізму. Лібералізм класичний та лібералізм сучасний.
11. Сутність консерватизму як ідеології. Неоконсерватизм.
12. Політична теорія марксизму.
13. Політичні ідеї анархізму.
14. Сучасна соціал-демократія, її основні риси.
15. Фашизм як ідеологія та соціальна практика. Неофашизм.
16. Походження, сутність і функції політичних ідеологій.
17. Сучасні західні політичні теорії.
18. Розвиток політичної думки в Україні.
19. Суб'єкти і об'єкти політики.
20. Особистість і політика. Політика як покликання і як професія.
21. Політична соціалізація особи, її основні етапи та чинники.
22. Лідерство в політиці. Типи політичного лідерства.
23. Природа політичного лідерства: основні теорії.
24. Функції політичного лідера.
25. Теорія еліт у політології.
26. Основні сучасні концепції еліти.
27. Типологія політичних еліт. Політична еліта в Україні.
28. Класи та соціальні групи в політичному житті суспільства.
29. Етнос і нація. Способи формування нації.
30. Етнополітика: сутність, основні напрямки та функції.
31. Етнічні групи в сучасній Україні. Етнополітика Української держави.
32. Сутність та функції політичної влади.
33. Структура політичної влади.
34. Сутність, структура і функції політичної системи суспільства.
35. Основні концепції походження та сутності держави.
36. Основні функції держави.
37. Форми державного устрою та їх характеристика.
38. Політичні режими, їх основні ознаки і характеристика.
39. Ідейні основи, риси та різновиди тоталітаризму.
40. Автократизм (авторитаризм) як тип політичного режиму.
41. Демократія як форма політичного режиму. Основні цінності демократії.

42. Основні ознаки демократії. Її переваги та недоліки.
43. Держава і громадянське суспільство.
44. Правова держава. Права людини: ідеологія і практика.
45. Права людини в сучасному світі. Основні міжнародні документи з прав людини.
46. Політичні партії: визначення та функції.
47. Типологія сучасних політичних партій та її критерії.
48. Функції та місце політичних партій, суспільних організацій та рухів в політичній системі суспільства.
49. Партійні системи та їх характеристика.
50. Вибори та виборчі системи.
51. Політичний процес: визначення, структура, елементи.
52. Політична діяльність: визначення, структура і типи.
53. Політичний конфлікт, його сутність, ознаки і причини виникнення.
54. Типологія політичних конфліктів. Шляхи виходу з конфліктної ситуації.
55. Роль політичного конфлікту в функціонуванні та перетворенні суспільства.
56. Політична культура та її елементи.
57. Типи політичної культури та стилі політичного мислення.
58. Функції політичної культури та їх зміст.
59. Засоби масової інформації в політичному житті. Свобода слова.
60. Міжнародні відносини як система політичних зв'язків у світі.
61. Глобалізація і глобальна політика.
62. Глобальні проблеми сучасності та основні шляхи їх вирішення засобами політики.
63. Сутність, зміст і основні напрямки зовнішньої політики.
64. Україна в системі сучасних міжнародних відносин.
65. Релігія і церква в політичному житті сучасного світу.
66. Політичне прогнозування: поняття, сутність, методи і функції.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

основна

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Основи політології : навч. посібник. 3-тє вид. К., 1999.
2. Міжнародні відносини та світова політика : навчальний посібник / О.М. Кузь, Д.С. Коротков, Д.Ю. Михайличенко, О.В. Бровко ; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О.М. Кузя. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
3. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для ст-тів вищих навч. закладів. К., 1997.
4. Політологія / під. ред. М.І. Сазонова. Х. : Фоліо, 1998.
5. Політологія : навч. посібник / В.І. Штанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тіхонова. Х. : ХНУРЕ, 2006.
6. Політологія: історія та методологія / за ред. Ф.М. Кирилюка. К., 2000.
7. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
8. Холод В.В. Лекції з політології. Суми, 2001.

додаткова

1. Абетка українського політика. К., 2000.
2. Бебик В.М. Політичний маркетинг і менеджмент. К., 1996.
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів, 2000.
4. Демони миру та боги війни: соціальні конфлікти посткомуністичної доби. К., 1997.
5. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. К., 1993.
6. Литвин В.В. Політична арена України: дійові особи і виконавці. К., 1994.
7. Милосердна І.М. Аналітичний огляд концепцій політичної влади та особливості її реалізації. Актуальні проблеми політики. 2017. Вип. 59. С. 25–32.
8. Основи політичної науки. Курс лекцій / за ред. Б. Кухти. Львів, 1996.
9. Панчишин А.В. Держава та політична система суспільства: деякі аспекти співвідношення. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 79–85.
10. Політика європейської інтеграції : навч. посібник / під ред. В.Г. Воронкової. К. : ВД «Професіонал», 2007.
11. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н.М. Хоми ; [Т.В. Андрущенко, О.В. Бабкіна, В.П. Горбатенко та ін.]. Львів : «Новий Світ-2000», 2016. Т. 1. 516 с.
12. Польовий М.А., Кормич Л.І. Світовий політичний процес: глобальний та національний вимір: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2017. 240 с.

- 13.Потульницький В.А. Теорія української політології. Курс лекцій. К., 1993.
- 14.Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. К., 1992.
- 15.Себайн Дж.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки. К., 1997.
- 16.Стоун Д. Парадокс політики: Мистецтво ухвалення політичних рішень. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 304 с.
- 17.Токвіль А. де. Про демократію в Америці. К., 1999.
- 18.Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. К., 1993.